

УДК 330.5

В. С. Сідак,

член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України,
доктор історичних наук, професор, проректор з наукової роботи ВНЗ "Університет економіки та права "КРОК"

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ – ЯК ЗАГРОЗА ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ ТА ЇЇ НЕЙТРАЛІЗАЦІЯ

Volodymyr S. Sidak,

Corresponding Member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
PhD of Historical Sciences, Professor,
Vice-Rector for Scientific Work "KROK" University

DIVERSIFICATION OF SOCIAL CONSCIOUSNESS - AS A THREAT TO INFORMATION SECURITY OF THE STATE AND ITS NEUTRALIZATION

У статті розкриваються механізми диверсифікації суспільної свідомості, як загрози інформаційній безпеці держави, та показані шляхи її нейтралізації.

The article deals with the mechanisms of diversification of social consciousness as a threat to information security of the state, and the ways to neutralize it are shown.

Ключові слова: диверсифікація, свідомість, інформаційна безпека, іредентизм, конфлікт, конфронтація, інформаційне протидія, загроза, сепаратизм, керування кризами.

Keywords: diversity, awareness, information security, iredentyzm, conflict, confrontation, information confrontation, threat, separatism, managing crises.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації проблема забезпечення національної безпеки постає гостро, як ніколи до того. А її невід'ємною складовою є безпека інформаційна, що включає в себе безпеку інформації, і безпеку інформаційного поля.

Саме безпека останнього в умовах глобалізації набуває провідного значення. Відповідно до Закону України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», інформаційна безпека (ІБ) тлумачиться, як стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване поширення, використання, порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації [1, с. 13].

Відтак, мусимо констатувати неналежний стан інформаційної безпеки в Україні через низку причин як внутрішнього так і зовнішнього характеру. Подібні ситуації мають місце і в інших регіонах світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед серйозних загроз XXI ст. у сфері інформаційної безпеки на чільне місце, виходить диверсифікація суспільної свідомості. Українські науковці Петрик В.М., Остроухов В.В., Штоквиш О.А., Галамба М., Петренко А.І. визначають її, як розпорошення уваги правлячої еліти держави на вирішення різних штучно акцентованих проблем і відволікання тим самим її уваги від вирішення нагальних першочергових завдань суспільно-політичного та економічного розвитку, котрі необхідні для нормального функціонування суспільства і держави [2, с. 204].

До методів диверсифікації суспільної свідомості (ДСС) зазначені дослідники відносять:

- дестабілізацію обстановки в державі чи окремих її регіонах;
- активізацію кампаній проти політичного курсу правлячої еліти держави та окремих її лідерів у різних міжнародних установах;
- ініціювання антидемпінгових кампаній та іншого роду скандальних судових процесів, застосування міжнародних санкцій з інших причин [3].

Погоджуючись із вказаними підходами, водночас, не можна не зауважити, що тут має місце певне звуження методів диверсифікації. Адже виходить, що вона є не більше ніж складовою інформаційного протидія. Тому видається, що до цільних методів, в даній ситуації, слід також додати:

- відволікання уваги і зусиль вищого військово-політичного керівництва держави на другорядні, або на "непридатні об'єкти";
- "керування кризами".

Завдання дослідження. Мета статті - розкрити механізми диверсифікації суспільної свідомості, як загрози інформаційній безпеці держави, та показати шляхи її нейтралізації.

Виклад основного матеріалу. Здійснення диверсифікації суспільної свідомості можливе лише при активному використанню методів таємної війни. Істотною роль у цьому відіграє агентура впливу. В першу чергу, в середовищі, що відповідає за формування громадської думки. Саме таким чином здійснюється психологічний тиск на процес прийняття рішень керівництвом держави.

Істотне місце тут займають і завдання протидії спеціальним органам, що беруть участь у забезпеченні державної безпеки. Відповідно до поставлених завдань суб'єкти диверсифікації здійснюють: формування у населення країни неввіреного уявлення про політичні і економічні заходи, що здійснюються в державі, з метою зниження його активності в наданні допомоги в справі забезпечення державної безпеки і захисту національних інтересів. У нерозривній єдності з цим розглядаються завдання дезінформації національних спецслужб щодо характеру, сутності та методів реалізації розвідувально-підривних завдань.

Аналізуючи поточну ситуацію сьогоднішня, ми піддаємося твердити, що нині доцільно відмовитись від використання терміну «розвідувальна діяльність спецслужб іноземних держав» та повернутись до раніше використовуваного «розвідувально-підривна діяльність».

До об'єктів диверсифікаційної діяльності в сфері суспільної свідомості можна віднести: загальні об'єкти та спеціальні об'єкти.

До загальних об'єктів відносяться зовнішня і внутрішня політика країни, система захисту її національної безпеки. До спеціальних – конкретні заходи щодо забезпечення функціонування зазначеної системи, сили і засоби, що задіяні у реалізації політики держави, організація діяльності органів державної безпеки, правоохоронних органів, тощо.

Об'єктивною стороною диверсифікації суспільної свідомості є загроза, або реальне настання в країні в цілому, або в її окремому регіоні, серйозних

негативних наслідків. Суб'єктами цього діяння можуть бути як окрема особа (скоріш високопосадова особа), так і спецслужби, правоохоронні органи, ЗМІ. Суб'єктивна сторона ДСС завжди полягає в умисному, усвідомленому впливові на об'єкт (об'єкти) у визначеному суб'єктом (суб'єктами) напрямку.

Використання диверсифікації суспільної свідомості становить загрозу не лише для конституційного ладу та інформаційної безпеки країни, але й для її територіальної цілісності. Адаже одним із важливих елементів маніпулювання суспільною свідомістю є використання сепаратистських та іредентистських гасел, що є особливо актуальним для України [4]. Словник іноземних слів трактує термін "іредентизм", як політичний рух за приєднання до конкретної країни її історичних (колишніх) територій.

Сучасні вчені такого виду міжнародні конфлікти поділяють на власне іредентистські, сепаратистські й автономістські. Намагання держави, де виник іредентистський рух, придушити його силовим шляхом та (з іншого боку) підтримка його ззовні у свою чергу призводить до особливо гострих міждержавних криз. З усіх визначень іредентизму є найбільш прийнятним видається визначення цього явища, як різновиду національних рухів, що виступають за відділення певної території з метою її подальшого приєднання до сусідньої держави.

Однією з глибоких причин локальних війн і збройних конфліктів після Другої світової війни стало устремління національно-етнічних общин до самовизначення. Подібні наміри набували найрізноманітніших форм боротьби, від антиколоніальних рухів до сепаратистських.

Однак у всіх випадках основним приводом конфлікту був національний фактор. Утім не завжди це призводило до виникнення воєнно-політичних криз. У високорозвинених країнах боротьба набувала рис етнолінгвістичних та етнокультурних рухів, не призводячи до серйозних внутрішніх потрясінь і тим більше до втручання інших держав.

Численні етнічні конфлікти стали характерною ознакою саме кінця ХХ ст. Їхня природа різноманітна. Інколи вони носять характер боротьби за своє національне самовизначення (наприклад басків). Однак частіше етнічні конфлікти виникають тоді, коли нацменшість у певній країні вже має по сусідству своє національно-адміністративне утворення. Більше того, як свідчить історичний досвід, компактне проживання певної національної меншини поряд із державним утворенням, де вона є титульною нацією, нерідко призводить до виникнення міжнародних конфліктів. На жаль, у міжнародному праві це питання врегульоване не досить чітко. Із цілком зрозумілих причин окремі громадяни можуть забажати "влитись" до сусідньої держави, як це часто було в ХХ столітті. Приклади - трагічні. Зокрема, саме іредентизм німців використав у своїй зовнішній політиці А. Гітлер.

Неодмінною ознакою іредентистських рухів є наявність політичних рухів націоналістичного спрямування. Не вкладаючи притаманного радянській історіографії негативного змісту в цей термін, мусимо відмітити, що націоналістичні прояви можуть супроводжуватись агресивними планами та діями однієї нації проти іншої, аж до етнічних чисток.

Цей термін почав активно використовуватися на початку 90-х рр. у зв'язку з розгортанням етноконфесійного конфлікту в Боснії та Герцеговині, коли воюючі сторони почали проводити цілеспрямовану політику, зорієнтовану не тільки на знищення збройних сил противника, але й на масове знищення населення. Саме під час цього конфлікту і з'явився термін "етнічна чистка". У 1994 р. спецкомісія ООН дала таке його визначення: "Цілеспрямована політика, розроблена однією етнічною або релігійною групою для усунення насильницькими (що призводять до терору) методами цивільного населення іншої етнічної або релігійної групи з визначених географічних районів".

Визначальним фактором гостроти конфлікту сьогодні ми можемо вважати вплив третьої сторони. Напевне в жоден інший історичний період імовірність мирного розв'язання подібних протиріч не залежала настільки від відповідальності політичних діячів, ніж сьогодні. Навіть елементарна етноконфесійна поляризація може призвести до непередбачуваних наслідків. Роль катализатора вибуху можуть відіграти як псевдо націоналізм, так і численні "історичні образи", які кожен народ має до своїх сусідів. Певні суперечності, поєднані з трагічною історією, сприймаються як непереборні перешкоди. Взаємна ненависть зберігається і проявляється в політиці етнічних чисток, при чому лідерство в політичному житті завойовують деструктивні сили, котрі намагаються усунути будь-які форми співіснування етнічних груп на одній території та створити на ній однорідну етнічну масу.

«Вбийте їх сьогодні, інакше вони уб'ють вас завтра», цей лозунг уперше було широко використано під час вірмено-азербайджанського конфлікту в Нагірному Карабасі та широко використано під час конфлікту в Косово. Саме під час останнього зарубіжні "ляльководи" розіграли власний диверсифікаційний сценарій, поставивши світову спільноту перед фактом. Наведений приклад особливо наочно демонструє приреченість етноконфесійного конфлікту в сьогоднішній без активної втручання саме третьої сторони [5].

Отже, іредентизм вважається одним із основних диверсифікаційних загроз сучасності. Слід зауважити, що в таких ситуаціях має місце і серйозна загроза міжнародній безпеці. Конфлікти швидко переростають у міжнародні, оскільки при розгортанні іредентистських рухів неминучим є втручання в конфлікт інших держав. Після чого він набуває характеру збройного конфлікту, який у свою чергу може бути як локальним, так і багатостороннім.

При цьому конфлікт надзвичайно швидко приходить до стадії ескалації, що, як правило, призводить до застосування сили. Як *casus belli* конфліктуючі сторони використовують:

- а) політичні рішення конфронтаційного характеру;
- б) випадковий інцидент, що призвів до людських або матеріальних жертв;
- в) провокації;
- г) інсинуації, з метою штучного створення інцидентів.

Причому, до провокативних методів нині частіше вдається слабша сторона, маючи на меті насамперед привернення на свій бік світової спільноти.

Гострота воєнно-політичних криз, викликаних іредентистськими рухами, обумовлюється тим, що вони становлять одну з найбільших загроз для територіальної цілісності і політичного режиму держави. Криза носить запеклий і безкомпромисний характер. Приводом тут виступає цілий комплекс політичних, релігійних, соціально-економічних та інших причин.

Іредентистські рухи, як правило, виникають при одночасному загостренні соціально-економічних протиріч та етнічних розбіжностей. Причому конфлікт може відразу набувати іредентистського забарвлення, а може пройти певну еволюцію: автономізм – сепаратизм – іредентизм (наприклад, рух турків-кіпріотів, боротьба косовських албанців).

Слід зауважити, що важливою складовою диверсифікації суспільної свідомості є "керування кризами", які виникають в наслідок проведення ДСС. Зазначена проблема достатньо глибоко і всебічно досліджена Петренко А.І. Він виділяє такі її елементи: "Об'єктом керування кризами є політична, економічна, воєнна та інша ситуація, яку необхідно привести до стану кризи; суб'єкт керування кризами - особа чи група осіб, зацікавлених у створенні кризової ситуації (в промисловому комплексі, галузі економіки чи в економіці загалом, у політичній ситуації тощо); об'єктивна сторона полягає в підборі (створенні) й застосуванні спеціальних кризових технологій, які дають можливість створити кризові ситуації й керувати ним в потрібному для суб'єкта напрямі; суб'єктивна сторона - умисне створення кризових ситуацій для вирішення власних цілей [6, с. 144-145].

Разом з тим, вбачається не зовсім вірною загальна назва даного процесу як "керування кризами". Вочевидь більш точно відповідала б суті цього явища така назва як "створення кризових ситуацій та керування ними". Саме це відображено в об'єктивній та суб'єктивній сторонах зазначеного вище діяння.

Протидія диверсифікації суспільної свідомості, в процесі її реалізації, вкрай важка. Однак, цілком посилює завдання її упередження шляхом нейтралізації зусиль.

В першу чергу необхідно забезпечити належний рівень прогнозування інформаційно-психологічного впливу суб'єктів диверсифікації суспільної свідомості на країну, її регіони тощо. Іншими словами, потрібно визначити конкретні перспективи їх негативних впливів на психіку і суспільну свідомість людей, народних мас в цілому. Прогнозування має здійснюватись в інтересах планування та проведення заходів протидії. Для цього успішно використовуються математичні, евристичні та комбіновані методи дослідження [7].

Основними формами нейтралізації можна вважати: інформаційний патронат, інформаційну кооперацію та інформаційне протисторство.

Інформаційний патронат – це форма забезпечення інформаційної безпеки фізичних та юридичних осіб з боку держави та її органів. При цьому інформаційне забезпечення містить збирання (добування) відомостей про дестабілізуючі фактори та інформаційні загрози, їхнє оброблення, обмін інформацією між органами управління й суб'єктами та засобами системи захисту інформаційної безпеки. Інформаційний захист здійснюється шляхом ухвалення певних законопроектів, забезпечення судового захисту, проведення оперативно-розшукових та слідчих заходів силами й засобами правоохоронних органів тощо.

Інформаційна кооперація – це форма забезпечення інформаційної безпеки рівноправних суб'єктів інформаційного процесу (фізичних, юридичних, міжнародних), що містить сукупність взаємоузгоджених дій цих суб'єктів. Такі дії спрямовані на одержання відомостей про дестабілізуючі фактори, дестабілізуючі й інформаційні загрози та захист від них доступними законними способами й засобами.

Інформаційне протисторство – це форма забезпечення інформаційної безпеки, що характеризується, з одного боку, впливом на життєво важливі системи пошуку, обробки, поширення та зберігання інформації противника, а з іншого – застосуванням заходів захисту своїх подібних систем від несанкціонованого та деструктивного впливу.

Інформаційне протиборство здійснюється між різноманітними видами соціальних суб'єктів (особистостей, суспільств, держав), проте цілий ряд таких конфліктних взаємодій має певні, відносно стійкі ознаки, які в сукупності утворюють окремі форми протиборства (інформаційну війну, інформаційний тероризм, інформаційну злочинність).

Висновок. Виходячи із вищевказаного, з урахуванням гостроти інформаційного протиборства видається нагальною потреба окремої розробки проблеми щодо своєчасного виявлення фактів поширення диверсифікаційного впливу та його нейтралізації.

Література.

1. Закон України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки"// Відомості Верховної Ради України. - 2007. - №12.
2. Информационно-психологическая безопасность в эпоху глобализации: Учеб. пособ. Петрик В.М., Остроухов В.В., Штоквиш А.А. и др. / Под ре. В.В. Остроухова. - К., 2008. - с. 544с.
3. Галамба М. Сутність, види та методи спеціальних інформаційних операцій // [http:// www.justinian.com.ua/article.php?z=2524](http://www.justinian.com.ua/article.php?z=2524)
4. Бернадський Б.В. Іредентизм як джерело міжнародних конфліктів// Вісник Київського міжнародного університету.- Вип.6. 2007. - с. 93-111.
5. A National Security Strategy for a New Century. - Washington: The White House, 1998.
6. Петренко А.И. Характеристика информационно-психологических операций психологической войны // Сборник научных трудов, вып. 8 НАН Украины. - К. - 2005. - с. 144-145.
7. Жарков Я.М., Історія інформаційно-психологічного протиборства/ Жарков Я.М., Компанцева Л.Ф., Остроухов В.В.. Підручник - К.: Науково-видавничий відділ НА СБУ, 2012 р. - с. 24.

References.

1. Zakon Ukraini "Pro Osnovni zasady rozvitku informacijnogo suspil'stva v Ukraini na 2007-2015 roki"// Vidomosti Verhovnoi Radi Ukraini. - 2007. - №12.
2. Informacionno-psixologicheskaya bezopasnost' v epoxu globalizacii: Ucheb. posob. Petrik V.M., Ostrouxov V.V., SHtokvish A.A. i dr. / Pod re. V.V. Ostrouxova. - K., 2008. - s. 544s.
3. Galamba M. Sutnist', vidi ta metodi special'nix informacijnix operacii // [http:// www.justinian.com.ua/article.php?z=2524](http://www.justinian.com.ua/article.php?z=2524)
4. Bernads'kii B.V. Iredentizm yak dzherelo mizhnarodnix konfliktiv// Visnik Kiivs'kogo mizhnarodnogo universitetu.- Vip.6. 2007. - s. 93-111.
5. A National Security Strategy for a New Century. - Washington: The White House, 1998.
6. Petrenko A.I. Charakteristika informacionno-psixologicheskix operacii psixologicheskoi voiny // Sbornik nauchnyx trudov, vip. 8 NAN Ukrainy. - K. - 2005. - s. 144-145.
7. ZHarkov YA.M., Istoriya informacijnogo protiborstva/ ZHarkov YA.M., Kompanceva L.F., Ostrouxov V.V.. Pidruchnik - K.: Naukovo-vidavnichii viddil NA SBU, 2012 r. - s. 24.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"